

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ
В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Монографія



Київ – 2013

ЗМІСТ

Слово до читача.....	5
Передмова.....	6
Розділ I. Історичні фактори становлення Української держави.....	7
1.1.Історичний шлях, об'єктивні і суб'єктивні передумови становлення Української держави.....	7
1.2.Проблема ідейно-політичного об'єднання українського суспільства на шляху до власної державності.....	23
Розділ II. Двадцять років незалежності України.....	41
2.1.Політична воля та почуття права в контексті законотворення.....	41
2.2.Україна в контексті основних комунікацій державотворення (або яку державу ми будуємо).....	57
2.3. Державний суверенітет України: виклики і загрози.....	70
2.4.Соціально-економічні фактори безпеки України.....	88
2.5. Творення засновків політичної мови в сучасній Україні.....	104
2.6. Влада і бізнес.....	126
Розділ III. Сучасні виклики, що постали перед владою ..	154
3.1. Становлення ефективно діючих владних структур	155
3.2. Формування політичної нації, консолідаційної ідеології..	164
3.3. Утвердження інноваційно-технологічної моделі сучасної економіки.....	169
3.4.Стратегія зовнішньополітичної діяльності.....	172
Розділ IV. Загальне й особливе в процесі становлення держав у країнах СНД і Балтії.....	182
4.1.Росія: історичний досвід і сучасність. Специфіка російської ідеологічної парадигми.....	182
4.2.Формування державності в країнах Центральної Азії: ідеологічний аспект.....	201
4.3. Держави Закавказзя: авторитарні тенденції політичних режимів.....	223
4.4.Країни Балтії.....	251

Розділ V. Інституційно-ідеологічне забезпечення процесів політичної модернізації в країнах Центрально-Східної Європи	288
5.1. Консоціальна політика у сфері політичної інституціоналізації	292
5.2. ЄС як фактор модернізаційного процесу в країнах ЦСЄ..	317
5.3. Проблеми досягнення політичного консенсусу в країнах ЦСЄ.....	322
5.4. Політико – ідеологічний процес в Угорщині на сучасному етапі	330
Розділ VI. Досвід утвердження державного устрою в країнах Західної Європи	347
6.1. Німецька Європа чи європейська Німеччина?	347
6.2. Франція: національна ідентичність та стан модернізації політичного режиму країни	369
6.3. Велика Британія: особливості парламентського устрою ..	405
6.4. Швейцарія: федералізм, багатомовність, етнічне та культурне різноманіття	424
Післямова	445

РОЗДІЛ VI

ДОСВІД УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

6.1. Німецька Європа чи європейська Німеччина?

Сьогодні не заперечується твердження про те, що сучасна Німеччина є одним із лідерів Європейського Союзу, державою, яка багато в чому визначає зміст сучасних економічних і політичних процесів як на європейському континенті, так і в світі. Підтвердженням цього є такі факти. ФРН є однією з найбільш потужних країн-експортерів промислових товарів: за двадцять докризових років Німеччина 10 разів посідала 1-ше місце у світі за обсягами експорту, випереджаючи США та Японію. Лише у 2009 році за цим показником Німеччина поступилася Китаю, а сьогодні посідає 3 місце. Частка зовнішньої торгівлі ФРН у ВВП перевищує 70%. З огляду на це, ФРН вельми зацікавлена в розширенні своєї присутності на зовнішніх ринках. На сьогодні експорт німецьких товарів нині становить понад 950 млрд євро, а позитивне зовнішньоторговельне сальдо – близько 160 млрд євро. Найбільшими торговельними партнерами Німеччини за загальними обсягами зовнішньоторговельного обороту є Франція (8,6%), Нідерланди (7,5%), Китай (7,4%), США (6,3%), далі – Італія, Великобританія, Австрія, Бельгія, Швейцарія, Польща і на 11 місці – Росія (3,3%). Німецька частка у загальних обсягах торгівлі ЄС з Китаєм становить близько 50%. До найважливіших зовнішньоторговельних партнерів Німеччини поза Європою належать також Японія (14 місце), Республіка Корея (20 місце), Бразилія (21 місце), Індія (24 місце).

Україна у структурі зовнішньої торгівлі Німеччини посідає невисокі місця. У післякризовий період найвище місце, яке вона займала у списку країн-імпортерів, було 38, а серед експортерів – 50. За даними державного бюро статистики ФРН обсяги річної двосторонньої торгівлі між Україною та ФРН становлять близько 8,0 млрд дол.. США, причому з від'ємним для України сальдом. Іншими словами, як для нашої держави, так і для провідних країн континенту та світу місце і роль Німеччини відчутно помітна, від

стану економічних відносин багато в чому залежить соціально-економічний поступ. Це твердження має беззаперечне значення особливо у складні, кризові періоди розвитку континенту.

У той же час, перебіг подій повоєнної історії свідчить, що Німеччина постійно стикалася раніше і стикається сьогодні з внутрішніми та зовнішніми проблемами і викликами. Так, понад 40 повоєнних років Німеччина була поділена на дві країни: Західну – ФРН і Східну – НДР, кожна із яких розвивалася за своїми політичними й економічними законами. У 1990 році відбулося подолання дводержавності Німеччини, а фактично, до Західної була приєднана Східна Німеччина. Причому складнощі досягнення соціально-економічної єдності земель у федерації й до нині не подолано.

Проте повоєнний перебіг подій в Європі та світі доводить, що кожен етап розвитку міжнародних відносин був відповідним етапом сходження ФРН, утвердження її в колі країн Заходу, зміцнення позицій у відносинах зі Сходом, а з досягненням єдності Німеччина набирає все більшу вагу та міжнародний вплив не лише на континенті. Сприймаючи все це виважено й об'єктивно, незаангажовані експерти та оглядачі неодмінно задаються питанням стосовно майбутнього становища такої континентальної надпотуги: наскільки можливим буде її домінування на європейському континенті, що переважить німецька Європа чи європейська Німеччина?

Відповідь на це питання не є простим, тут слід враховувати цілу низку глибинних чинників та аргументів. Адже побіжний погляд уможливорює твердження як в одну, так і в іншу сторону. В останні десятиліття ФРН однозначно підтримує зміцнення інтеграційного об'єднання Європейського Союзу – 27 країн континенту та посилення його ролі у розв'язанні гострих проблем фінансово-економічної та політичної сфер як у Європі, так і в світі. Водночас Німеччина, досягши єдності та ставши суверенною державою, так само як і інші її партнери, прагне все чіткіше виходити із власних національних інтересів. І, напевно, природно, що національні інтереси сучасної ФРН не завжди співпадають з інтересами інших міжнародних акторів. Перебіг подій останніх десятиліть дає чимало таких прикладів. Відчутно це стало проявлятися за так званої «червоно-зеленої» урядової коаліції Г. Шредера – Й. Фішера та у період канцлерства А. Меркель. І тут виникає проблема тенденцій, допустимих меж розбіжностей та способів їх узгодження.

Так, розв'язуючи внутрішні проблеми, пов'язані з об'єднанням двох країн, Німеччина одночасно потужно впливала і на подолання зовнішніх викликів. Вони були обумовлені, у першу чергу, новою якістю розвитку європейської інтеграції – прийняттям Маастрихтського договору та курсу на формування більш ширшого та глибше інтегрованого Союзу, відмовою від німецької марки та введенням єдиної європейської валюти. У середині першого десятиліття ХХІ ст. проблем додало входження до лав Євросоюзу східноєвропейських держав молодій демократії. Загострилася конкуренція на ринках товарів, послуг, робочої сили, різко зросло навантаження на європейські та відповідно на німецькі фінанси, а німецька держава змушена була стати основним захисником жорсткої грошово-кредитної політики Європейського центрального банку.

Окрім цих проблем додавалися виклики, пов'язані з процесами глобалізації. Останні змінюють умови діяльності німецьких компаній на всіх зовнішніх ринках, які все більше освоюються фірмами із країн, що розвиваються, у тому числі з Китаю, Індії, Бразилії. Змінюються умови конкурентної боротьби, зазнають новацій і форми міжнародної кооперації. Крім цього, маючи відкриту економіку, ФРН значно більше, ніж раніше зазнає впливу різних тенденцій світового господарства. У цьому зв'язку світова фінансово-економічна криза, що розпочалася у 2008 році справила доволі сильний вплив на народне господарство та політику Німеччини. Країна стала перед необхідністю значно посилити втручання в економіку, у першу чергу за рахунок надання багатомільярдної підтримки основним економічним гравцям у банківській і промисловій сферах. Знову ж таки набуло актуальності питання щодо ефективності діючої ринкової моделі, її перспектив, стосовно того, наскільки успішним буде майбутній економічний розвиток країни. Все це повною мірою поставило питання і орієнтирів зовнішньої політики Німеччини, загалом в Європі та світі і, зокрема, стосовно Європейського Союзу.

Аналізуючи еволюцію європейської політики ФРН, слід взяти до уваги зовнішньополітичні засади Німеччини. Зовнішня політика за канцлерства Г. Коля будувалася під знаком Європи і її можна було охарактеризувати як «політику прагматичного реагування». З об'єднанням Німеччини змінилася внутрішня рівновага у Співтоваристві. Проте за виключенням Європарламенту, кількісне

представництво від ФРН у європейських структурах залишилося без змін. Згідно з рішенням Європейської ради в Единбурзі (1991 р.) кількість німецьких євродепутатів збільшилася з 81 до 99 осіб, тоді як Франція, Італія та Велика Британія збільшили цю кількість відповідно з 81 до 87 депутатів [1]. Конструктивна лінія ФРН принципово не зазнала змін ні з приходом до влади «червоно-зеленої коаліції», ні з переїздом Уряду в Берлін. Це, по суті, підтверджує і згоду більшості німців з тезою, яку озвучив президент ФРН Р. Херцог, а саме, що переїзд з Бонна в Берлін є «переміною місця, але не зміною орієнтирів». Проте з урахуванням внутрішніх і зовнішньополітичних реальностей постбіполярного світу, що змінилися, до яких додалися такі серйозні проблеми, як міжнародний тероризм, загроза поширення ракетно-ядерних технологій, неконтрольована поведінка так званих «країн-ізгоїв» і багато що іншого, Уряд «червоно-зеленої» коаліції повинен був по-новому обґрунтувати навіть такі константи, як європейська інтеграція та трансатлантичне партнерство.

Взятий «червоно-зеленою» урядовою коаліцією курс на оновлення підходів щодо європейської політики й посилення її інтеграційної складової наполегливо провадився а життя. Федеральний канцлер Г. Шредер визначав німецьку зовнішню політику як «політику в Європі, для Європи і як наслідок цього, що виходить з Європи». Такому визначенню служили підстави, передусім у фінансовій сфері. Загальний вклад ФРН до бюджету ЄС у 2002 році становив близько 25 млрд євро (25%). Чисті ж виплати Німеччини до бюджету ЄС перевищили рекордну суму в 9 млрд євро. Для порівняння слід зазначити, що Франція з її 0,7 млрд євро посідала усього лише скромне сьоме місце [2].

Канцлер Шредер підкреслював, що метою «червоно-зеленої» коаліції є створення близького та зрозумілого громадянам Європейського Союзу, орієнтованого передусім на вирішення соціально-політичних і екологічних проблем. Федеральний Уряд виступив за розширення демократії та транспарентності, за зміцнення Європейського парламенту. Г. Шредер вважав, що розробка загальноєвропейської політики у сфері забезпечення зайнятості (так званий загальноєвропейський «пакт зайнятості») є одним із найважливіших завдань. Обіцяючи робити все «краще, ніж Коль» і вести наступальну європейську політику, що враховує німецькі націо-

нальні інтереси, він підтримав стратегічні плани розширення європейських структур на Схід, тобто на країни Східної і Південно-Східної Європи. Водночас передумовою цього мали бути реформи ЄС, у першу чергу, реформа аграрної та фінансової політики, а також удосконалення засад формування та діяльності європейських інститутів.

Що ж до економічної сторони об'єднання Європи, то Г. Шредер виходив із потреби відновлення рівності прав. На щорічній нараді глав урядів, міністрів закордонних справ і міністрів фінансів країн ЄС у Відні він підкреслив: «Час, коли Європа процвітала за рахунок Німеччини, пройшов. Ми готові і далі виступати «мотором» Європейського Союзу, але це не означає, що ми оплачуватимемо чийсь недбайливість, з цим пора покінчити» [3]. Такий відчутно новий акцент почав усе більше стверджуватися у практичній діяльності Уряду ФРН як за канцлерства Г. Шредера, так і в період, коли його наступником стала А.Меркель.

Дані нові виміри із заклопотаністю були зустрінуті як в Брюсселі, так і в інших європейських столицях. Очевидно, що на позицію Г. Шредера вплинула економічна ситуація в країні, від якої багато в чому залежала міцність позицій правлячої коаліції. Щоб не опинитися в програшному становищі, Німеччина прагнула за своїми баченням та правилами визначати конфігурацію Європи майбутнього. Цим пояснюється той факт, що ФРН висунула плани трансформації інститутів ЄС у певну федеральну державу за образом і подобою самій Німеччині. Німецька модель реформи управління Євросоюзом припускала:

- перетворення Єврокомісії на виконавчий орган з виконавчими функціями (хоча, враховуючи настороженість Лондона і Парижа, вона ще не мала називатися Урядом);

- обмеження рівня представництва країн-членів в Європейській Раді за прикладом німецького бундесрату;

- наділення Європарламенту широкими законодавчими повноваженнями, включаючи можливість прийняття бюджету, що автоматично веде до обмеження суверенітету національних парламентів.

За таких підходів Уряду Шредера-Фішера став зрозумілим, чому реформу наднаціональних структур, запропоновану керівництвом ФРН, зустрінуту прохолодно з боку інших країн-членів ЄС,

зокрема Франції і Великобританії. Примара супердержави із засиллям в ній Німеччини стурбувала багатьох політиків Старого Світу.

Франція відмовилася голосувати за німецьку пропозицію про співмірне фінансування у сфері аграрної політики, зберігаючи для себе існуючі преференції. Берлін і Париж домовилися залишити без змін витрати на спільну аграрну політику ЄС на рівні 2006 року. Проте це було збереженням більш виграшного становища Франції [4].

Відчутним зіткненням франко-німецьких інтересів став саміт ЄС, проведений у Ніцці у 2000 році, який повинен був в організаційному плані підготувати Союз до розширення на Схід. Власне, і стратегічний документ Європейської комісії, схвалений у листопаді 2001 року, який передбачав прийом в Євросоюз до десяти нових членів, був розроблений за ініціативою Німеччини. При цьому, ФРН наполягала не лише на розширенні ЄС, але і на зміцненні його інститутів. У Ніцці ж, використовуючи своє головуєче становище, Франція змогла протистояти німецьким вимогам розподіляти голоси та місця відповідно до чисельності населення, за якого суттєві переваги мала б ФРН. Французьке «ні» такому прагненню Берліна було не лише проявом національної самосвідомості, але і відображенням різних підходів до європейського будівництва. І за наполяганням Франції було прийнято рішення стосовно голосування по найважливішим питанням євробудівництва на засадах так званої подвійної більшості.

Подвійна більшість передбачає, що за відповідне рішення мають проголосувати не менше 55% усіх держав-членів ЄС і вони ж повинні мають представляти не менше 65 % населення Євросоюзу. Лише за цих умов рішення стає легітимним. Обстоюючи демократичні засади функціонування майбутнього розширеного Євросоюзу, у Ніцці було прийнято і два інших важливих рішення. Одне стосувалося того, що всі 27 країн-членів ЄС будуть представлені комісаром у Єврокомісії. А друге – розширення сфери застосування принципу подвійної більшості при голосуванні, а одноставним голосуванням мали вирішуватися лише 70 позицій від усіх статей Договору про заснування Євросоюзу, що становить тільки 10% їх кількості. Це стало свого роду ствердженням більш демократичних підходів європейського будівництва [5].

Чим же пояснюється різниця в підходах Берліна та Парижу до європейської інтеграції? У відносинах з Францією певним рубежем стало німецьке об'єднання та ліквідація протистояння Схід-Захід, які помітно вплинули на геополітичне становище двох держав. Якщо раніше ФРН постійно виступала на політичному рівні як молодший партнер Парижу, то з 1090-х років вона, значно збільшивши територію та населення, прагнула ствердити нові параметри франко-німецької співпраці в Європі. Париж бачив в майбутньому розширенні ЄС на Схід перспективу відтіснення себе на географічне узбіччя Європи, тоді як Берлін все більше висувався в центр континенту, маючи можливість узяти на себе функцію сполучної ланки між Сходом і Заходом. Це спонукало ФРН стати прибічником розширення ЄС, а Францію, навпаки, – його інституціонального поглиблення. Нова розстановка сил значно підвищила роль і вагу Німеччини. Проте схвалені інституційні зміни значною мірою урівноважили можливості двох партнерів – Німеччини та Франції на етапі значного східного розширення Євросоюзу.

Важливе місце в контексті проблематики розширення ЄС займають німецько-турецькі стосунки і перспективи інтеграції Туреччини в «об'єднану Європу» (саміти ЄС в Гельсінкі і Копенгагені в принципіальному плані дали «зелене світло» на вступ цієї країни в Євросоюз). У ФРН існують дві точки зору з цього питання – «проти» і «за» прийом Туреччини до лав ЄС. Противники прийому, на стороні яких є багато діячів з блоку ХДС/ХСС, посилаються, поперше, на той факт, що Туреччина з точки зору географії не належить до Європи, а її політична культура значною мірою відрізняється від європейської, і країна не сповідує демократичні принципи західного зразка. По-друге, з економічної та соціальної точки зору Туреччина – одна з найслабкіших ланок серед претендентів на вступ в ЄС. А економічна слабкість країни потребуватиме величезних фінансових вливань, які за підрахунками експертів з Брюсселю становитимуть 20 млрд євро щорічно. З них 5 млрд євро доведеться платити Берліну. До цих проблем додається виклик з точки зору демографії – в найближчі 15-20 років кількість турків перевищить 80 млн чоловік і Турція пересуне Німеччину по цьому показнику в Західній Європі на друге місце. Більше того, Євросоюзу, передусім ФРН, слід налаштуватися на потужні еміграційні потоки у свою сторону з Туреччини. Проблема ж інтеграції мусульман-

ського населення Туреччини в європейський культурний простір залишається як і раніше дуже гострою, і про це у ФРН активно дискутують [6]. Тим самим врахування економічної слабкості та демографічної потужності не робить привабливим в осяжному майбутньому прийом Туреччини в Європейський Союз.

Точку зору німецьких супротивників щодо прийому Туреччини в ЄС поділяють і багато французьких політиків. Так, наприклад, колишній Президент Франції В. Жискар д'Естен в інтерв'ю газеті «Ле Монд» 9 листопада 2002 року заявив: «Туреччина – це країна, близька до Європи, важлива країна, у якої є справжня еліта, але вона – не європейська країна». Вступ Туреччини в ЄС, за його словами, означав би кінець Союзу.

Прибічники інтеграції Туреччини в ЄС, навпаки, аргументують позитивним досвідом зв'язки, що склалися у двосторонніх відносинах. Для них Анкара відіграє стратегічну роль, передусім, з точки зору внутрішньої політики. Турецька община, що налічує більше 2 млн осіб, є найбільшою діаспорою в країні. Темпи отримання її членами німецького громадянства вражають своєю швидкістю. Щорічно громадянами ФРН стають близько 80 тис. турків. У виборах до бундестагу ще у 2002 році взяли участь понад 500 тис. турків. Не менш важлива роль Анкари для Берліна з точки зору економіки. Торговельні й інвестиційні потоки, що здійснюються в обох напрямках 1100 німецькими фірмами в Туреччині і більш ніж 40000 турецьких фірм в Німеччині, збільшуються настільки динамічно, що Федеральний союз німецької промисловості однозначно висловився уже в 2002 році за прийом Туреччини до лав Євросоюзу [7]. Надалі, не можна не враховувати роль Туреччини, як стратегічного партнера НАТО (а її претензії на членство в ЄС постійно підтримуються з боку США), що має виходи в Чорне і Середземне море, на Кавказ, в Центральну Азію, на Балкани та Близький Схід. Таким чином, значення Туреччини як стратегічного партнера ФРН, має неабияке підґрунтя.

Проте якщо безпрецедентне розширення Євросоюзу за рахунок країн ЦСЄ пройшло більш менш узгоджений та зростаючий вплив Німеччини певною мірою урівноважувався зміцненням інституційних засад інтеграції, то у випадку з Туреччиною все не так однозначно. Дійсно, враховуючи вищезазначені чинники, стає зрозумілим зволікання з даними прагненнями Анкари. Все це дає

підстави стверджувати, що не слід чекати швидкого вирішення цієї проблеми, яка стала серйозним «головним болем» для берлінських політиків і в період правління канцлера А. Меркель та, напевно, буде викликом і в майбутньому.

Аналізуючи становище Європейського Союзу вже 27 держав і відповідно лінію Берліна, слід враховувати кризові явища в самому ЄС та виклики світової фінансово-економічної кризи, що почалася у 2008 році. Неприйняття Конституції Євросоюзу певною мірою загальмувало поглиблення інтеграції та програмованих інституційних змін. Проте взята вимушена декількарічна пауза сприяла корегуванню амбітних підходів щодо зміцнення засад федералізму та широкому інформуванню громадян ЄС-27 про принципи його функціонування. Проведена політика щодо демократизації роботи Європарламенту та інших структур уможливили прийняття Лісабонської угоди і тим самим зміцнити наддержавні інститути ЄС.

Так звана Лісабонська угода реформування, що набрала чинності з 1 грудня 2009 року, скоригувала розбіжності та уможливила завершення реформ інституцій ЄС. Проведені реформи надали Євросоюзу єдину структуру, зробили його суб'єктом права та замінили відхилену Конституційну угоду. Утім Лісабонська угода не замінила існуючі договори, а лише змінила. Внесено корективи у політичну систему Євросоюзу, Європейська Рада набула статусу інституції ЄС. Відтепер Президент Ради висувається не за принципом ротації через півроку, а обирається главами держав і урядів терміном на 2,5 роки. Першим Президентом Ради 19 квітня 2009 року було обрано Хермана ван Ромпея (Бельгія) [8]. Сутнісним інституційним нововведенням Лісабонської угоди є запровадження посада Верховного представника зовнішньої політики та безпекової політики. Європейська Рада призначає Верховного представника на 5 років, до його повноважень належить забезпечення послідовності у цій сфері діяльності ЄС, а також представлення Євросоюзу на міжнародній арені. Першою цю посаду з 1 грудня 2009 року обіймала Кетрін Ештон (Велика Британія) [9].

Показово, що найбільших змін у діяльності Ради міністрів ЄС зазнає процедура ухвалення рішень. Починаючи з 2014 року, майже всі рішення будуть ухвалюватися за принципом подвійної більшості, про який вже згадувалось раніше. Принцип одностайного голосування стосуватиметься лише податків, оборони, зов-

нішньої політики та соціальної безпеки. Із 2014 року повинна зменшитися чисельність Європейської комісії, лише дві з трьох держав будуть мати у ній свого комісара. Рівноправність країн у цьому органі буде забезпечувати процедура ротації. Також до 750 осіб зменшиться Європейський парламент, найбільше – 96 депутатів працюватиме від Німеччини (нині – 99), а найменше – від Кіпру (6 депутатів) [10].

Також Лісабонська угода вперше визначила і договірну можливість виходу із ЄС будь-якої держави-члена, а також реалізацію громадських ініціатив щодо коригування тієї чи іншої спільної сфери об'єднаної Європи.

У світлі проблем, які викликала нинішня світова фінансово-економічна криза, останні положення Лісабонської угоди мають доволі неоднозначну вагу. До цих положень апелювали у своїх прогнозах та оцінках як вітчизняні, так і іноземні політики, оглядачі, коли коментували багатотисячні маніфестації та страйки в Греції, Португалії, Кіпрі та інших країнах. І якщо врахувати, що не лише в Греції, але й в інших південних країнах Європи, удари кризи доволі відчутні, то стабілізаційні заходи ЄС, де роль ФРН є провідною, мали доленосне значення для збереження лав інтеграційного об'єднання. Газети й журнали писали про всезростаюче безробіття в Греції, Іспанії та Португалії, обговорювали страхи європейців. Серед політиків та експертів розбіжності оцінок і прогнозів межували від найпесимістичніших економічних до алармістських політичних прогнозів, тобто до втрати членства найбільш слабкими країнами об'єднання. Навіть стверджувалось про можливий ефект доміно у випадку, коли Греція стане банкрутом, то вона потягне за собою інші країни, а отже, зона євро під загрозою [11].

У таких кризових умовах Берлін твердо й однозначно обстоював у Брюсселі необхідність створення стабілізаційного фонду та на необхідності проведення жорстких реформ у Греції, Португалії, Кіпрі та інших країнах. ФРН наполягала та добилася прийняття так званого фіскального пакту, тобто пакету заходів жорсткої економії, який погодили всі країни ЄС, крім Великобританії та Чехії. Берлін також домігся розробки та запровадження постійно діючого Європейського стабілізаційного механізму [12].

Показово, що був створений величезний стабілізаційний фонд ЄС з загальним обсягом у 700 млрд євро. З нього країни Європи з ослабленою економікою змогли отримати значні кошти на боротьбу з кризою. Участь у фонді кореспондується відповідно до обсягів ВВП, найбільша доля належить Німеччині – 27% [13]. Проте чимало представників ФРН переймалися тим, щоб він не перетворився у допомогу по безробіттю для країн, які переживали економічну кризу. З жовтня 2012 року запрацював Європейський стабілізаційний механізм. Надання фінансової підтримки Афінам обумовлювалося значним зниженням державного боргу за рахунок скорочення пільг і зниження зарплат, підвищенням пенсійного віку, звільненням до 2015 року 150 тис. державних службовців. Прийняття Грецією непопулярних реформ уможливило виділення зі стабілізаційного фонду чергового траншу. Загалом пакет допомоги Греції становить понад 130 млрд євро [14].

У своєму виступі в бундестазі, коли вирішувалося питання щодо надання допомоги Греції, А. Меркель говорила про «безальтернативність» цього рішення. А у відповідній урядовій заяві Федеральний канцлер стверджувала, що якщо краху зазнає євро, краху зазнає і Європейський Союз. Хоча, чимало парламентарів стверджували, що крах євро не обов'язково призведе до краху Євросоюзу, адже останній існував і до введення єдиної валюти. А частина ЄС, не будучи членом єврозони, вправно справляється з нинішньою економічною кризою.

Вельми показовим у цьому випадку є рішення Конституційного суду ФРН, який лише через чотири місяці розгляду виніс рішення про допустимість участі Берліна у Європейському стабілізаційному механізмі, але з певними застереженнями, що німецьку участь має кожного разу схвалювати бундестаг. Формування Європейського стабілізаційного механізму було важливим проектом і для канцлера А. Меркель, яка не раз виступала за цілісність єврозони та обіцяла зробити все для її захисту. За оцінкою канцлера, у минулому році був досягнутий прогрес. І відтепер ЄС має не лише Стабілізаційний фонд, але й бюджетний союз, що наступним кроком стане запровадження до 2014 року банківського нагляду. Саме він покликаний сприяти економічній співпраці з метою підвищення конкурентоздатності країн єврозони [15].

Слід зазначити, що реальний сектор економіки зазнав менше збитків, ніж фінансова сфера. Наприклад, ВВП Німеччини у 2012 році дещо виріс, а окремі галузі, зокрема машинобудування, значно прибавили, тут експорт зріс на 8,0%. Якщо говорити про євროзону держав у цілому, то експерти прогнозують, що в кінці 2013 року, зрештою, наступить покращення [16].

Новим викликом для Німеччини та всього Європейського Союзу стала заява напередодні та під час Всесвітнього економічного форуму в Давосі 2013 року Голови Уряду Великої Британії Д. Камерона, тобто країни економічно більш стійкої, щодо можливого виходу з Євросоюзу. Це, вочевидь, дуже гостра проблема для об'єднаної Європи, животрепне й болюче питання для найактивніших прихильників інтеграції – Німеччини та Франції.

Відомо, що британці традиційно доволі скептично налаштовані стосовно Європи. Про це добре знають у європейських столицях. Однак останні заяви британського Прем'єр-міністра Д. Камерона вразили й обурили багатьох. У своєму зверненні до британців він повідомив про готовність у разі його перемоги на наступних парламентських виборах провести референдум щодо подальшого перебування їхньої країни в Європейському Союзі. Голова Європарламенту М. Шульц закинув керівникові Уряду в Лондоні «небезпечну гру», до якої той вдається «з тактичних, внутрішньо-політичних міркувань».

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі Камерон конкретизував свою критику на адресу Європи, зокрема він стверджував, що Велика Британія відстає від світового розвитку. Підприємства страждають внаслідок зарегульованості, їхні витрати зростають, що шкодить британцям. Камерон переконаний, що вибратися з кризи Європа зможе тільки в тому випадку, якщо посилить свою конкурентоздатність. Саме конкурентоздатність, на його думку, є запорукою добробуту [17].

Що стосується критичних зауважень на адресу Європи, то тут канцлер Німеччини А. Меркель підтримала свого британського колегу. Принаймні таке враження склалося під час її виступу в Давосі. Про можливий вихід Великобританії зі складу ЄС вона не обмовилася жодним словом, натомість присвятила велику частину своєї промови темі конкурентоздатності Євросоюзу.

«Європа – це 7% світового населення. Європа забезпечує чверть світового економічного потенціалу. На Європу припадає половина всіх соціальних витрат у світі, – констатувала Меркель. – Ми збережемо наш добробут тільки в тому разі, якщо будемо інноваційними та орієнтуватимемося на краях». На переконання німецького канцлера, тема конкурентоздатності, про яку говорив також Камерон, є центральною для Європи [18].

Але на цьому спільність позицій німецького канцлера й британського Прем'єр-міністра вичерпалася. Як зауважують оглядачі, ідеї Меркель стосовно того, як саме посилити європейську конкурентоздатність, не переконали Камерона. Канцлер запропонувала створити так званий «пакт конкурентоздатності», який би функціонував за принципами «фіскального пакту»: національні уряди зобов'язуються по відношенню до Єврокомісії посилити конкурентоздатність своїх країн. За її словами, йдеться про такі речі, як виробничі витрати, розмір заробітної плати, інвестиції в дослідження й інфраструктуру, ефективність адміністрування. Оскільки ці питання перебувають у компетенції окремих країн, то угоди та норми, які пропонуватиме Брюссель, мають проходити через національні парламенти.

Слід зазначити, що розбіжності у поглядах не стали завадою для розмови Меркель і Камерона в Давосі. «Спільна політична воля є значно важливішою, ніж постійне створення нових централізованих структур, які наш народ відхиляє», – вважає британський Прем'єр-міністр. Він нагадав, що його країна активно бере участь у вирішенні всіх нагальних європейських питань – це і підвищення конкурентоздатності, і боротьба з тероризмом, і запобігання зміні клімату. «Тут треба діяти спільно», – заявив він, але водночас категорично відхилив створення централізованого політичного союзу.

Слід взяти до уваги, що інші європейські лідери, які брали участь в Світовому форумі у Давосі гостро реагували на виступ Камерона та можливих наслідків виходу Британії з ЄС. Так, французький Міністр закордонних справ Л. Фабю заявив, що Франція «покладе червону доріжку» перед бізнесменами, які відмовляться інвестувати у Британію через її можливий вихід з ЄС. Прем'єр-міністр Нідерландів М. Рютте заявив, що він цілком погоджується з тезами британського колеги про те, що ЄС повинен стати більш сучасним, конкурентоздатним та адекватним ситуації,

але припустив, що «Британія поза межами Європейського Союзу стане лише невеличким островом десь посередині Атлантики між США та ЄС, не поєднаним ані з Європою, ані з Америкою». Х. Торнінг-Шмідт, Прем'єр-міністр Данії, яка також утримується від запровадження євро, але залишається одним із прихильників поглиблення євроінтеграції, заявила, що Британія цілком має право обговорювати можливість виходу із ЄС, навіть проводити референдум з цього приводу, але повинна усвідомлювати відповідальність за таке рішення, а також говорити про переваги членства в ЄС. Прем'єр-міністр Італії, М. Монті, закликав до відповідального ставлення Лондона щодо заявлених намірів. За таких підходів слід запитати британців і про те, чи вони самі хочуть залишатися громадянами об'єднаної Європи, чи вони голосуватимуть і за вихід зі спільного ринку товарів, послуг та робочої сили [19].

Враховуючи наявні розбіжності з Лондоном, доводиться сумніватися, чи вдасться А. Меркель подолати таку налаштованість Великобританії у контексті зміцнення її поступу в ЄС. Як німецький канцлер, так і британський Прем'єр-міністр виступають за ліквідацію податкових оаз, але водночас Меркель наполягає на значно більшому регулюванні фінансового сектора, ніж з тим міг би погодитися Камерон. «Після фінансової кризи 2009 року ми домовилися, що кожен фінансовий об'єкт, кожен учасник фінансового ринку та кожен фінансовий продукт піддаватимуться регулюванню, – нагадала німецький канцлер. – Сьогодні ми залишаємося ще дуже віддаленими від таких домовленостей».

Федеральний канцлер Німеччини А. Меркель, зосереджуючись у практичній діяльності, на структурних реформах ЄС, у Давосі заявила, що в питанні підвищення конкуренції та відновлення економічного зростання Європа ще не досягла мети, але рухається у правильному напрямі.

Слід наголосити, що фінансово-економічна криза суттєво вплинула та продовжує впливати на перебіг подій в Євросоюзі. Так, кризові явища в ЄС призводять до відчутних змін у настроях європейської громадськості стосовно подальших перспектив європейської інтеграції. Тривалість та складність пошуку шляхів виходу з важкої економічної кризи спричиняє і політичні розбіжності всередині спільноти. У багатьох державах ЄС різко знизився

рівень суспільної згоди щодо можливості подальшої інтеграції нових членів. Німеччина завжди була активним прибічником розширення ЄС. Натомість, в останнім часом німецька влада відверто прихильна до паузи з метою консолідації та поглиблення інтеграції всередині самого ЄС. У деяких країнах з'явилися алармістські настрої щодо спільної валюти євро та можливостей виходу з єврозони.

Саме активна позиція ФРН, підтримка Францією лінії Берліна сприяли запровадженню відповідних інституційних і реальних антикризових заходів стосовно кожної із проблемних країн, а це не лише Греція, Португалія, Іспанія, але й Ірландія, Італія, Кіпр та інші країни-члени спільноти.

Результатом тривалих і надзвичайно складних перемовин всередині ЄС спричинених фактичним дефолтом Греції, та значним погіршенням ситуації у багатьох державах спільноти, стало запровадження в травні 2010 року «Європейського фонду фінансової стабільності» (ЄФФС або European Financial Stability Facility (EFSF)). Це було лише тимчасовим запобіжним заходом, утім через загрозу можливих дефолтів і зростання боргових зобов'язань деяких держав єврозони згаданий механізм був терміново реформований. На тлі цього значно посилилась роль Німеччини у сфері контролю та розпорядження фінансами Фонду. Від позиції Берліна відтепер залежала доля усіх держав ЄС, яким потрібна або рано чи пізно знадобиться фінансова допомога.

На так званому кризовому саміті ЄС у грудні 2011 року було ухвалено рішення про створення фіскального союзу, яке одно-стайно підтримали 17 держав-учасниць єврозони та 9 держав, які ще не є учасниками Євросоюзу. Лише одна держава – Великобританія, виступила проти створення фіскального союзу, що потребувало в подальшому укладання з нею окремого пакту решти 26 країн. Підсумкова заява голів держав та урядів єврозони визначила перелік правил, наступного Нового пакту щодо фіскальної політики ЄС. В їх числі: збалансування державних бюджетів або наявність профіциту (при цьому, річний дефіцит не повинен перевищувати 0,5% номінального ВВП); упровадження відповідного механізму контролю; порядок дій у випадку перевищення граничного рівня дефіциту бюджету у 3% (аж до застосування санкцій проти держави-члена, які можна скасувати лише кваліфікованою більшістю); моніторинг та оцінку бюджетного пла-

нування; розбудову системи економічного та бюджетного моніторингу тощо. У числі інших важливих рішень саміту були домовленості про прискорення набуття чинності угоди про Європейський механізм стабільності (ЄМС або ESM). Він має замінити Європейський інструмент фінансової стабільності (у рамках останнього фінансуватимуться програми, строк дії закінчується до середини 2013 р.); посилення залученості МВФ у процес стабілізації єврозони (надання фонду додаткових 200 млрд євро у формі двосторонніх кредитів); посилення управлінських структур єврозони, зокрема запровадження регулярних самітів євро двічі на рік.

Водночас на саміті показовим став і факт відхилення Німеччиною важливих питань, зокрема щодо впровадження євро бондів. Насамперед, через небажання перекладати основний фінансовий тягар на сильні країни, що ще більше може послабити бюджетну дисципліну в проблемних державах. ФРН заперечила можливість паралельного існування ESM та EFSF після 2012 року із загальною кредитною потужністю 940 млрд євро та посилення ролі Європейського центрального банку. Берлін не погодився надати дозвіл на додаткову емісію євро.

Варто мати на увазі, що на європейську політику Німеччини мають вплив фактори як внутрішнього, так і зовнішнього виміру. У ФРН створена так звана партія «Альтернатива для Німеччини» на чолі з Б. Луке, яка у квітні 2013 року вже ухвалила передвиборну програму з відкритою вимогою скасувати євро. Супротивники єдиної європейської валюти мають намір отримати місця в бундестазі [20].

Засновник політичного об'єднання на з'їзді партії заявив, що головною метою партії стане ліквідація єврозони в її нинішньому вигляді. За його словами, запровадження загальноєвропейської валюти було історичною помилкою, яку необхідно виправити, - так зазначає інформаційна агенція д-ра Луке та його соратники вважають, що Європа розкололась на збіднілий Південь та економічно успішну Північ саме внаслідок запровадження євро. На їхню думку, повернення до національних грошових одиниць дозволить послабити напругу, що зростає між європейськими сусідами, та уникнути нових антинімецьких настроїв.

У програмному документі занотовано, зокрема, що «Німеччина не потребує євро», крім того, ця валюта «шкодить іншим країнам». У програмі також наголошується, що ЄС не може бути

«трансфертним союзом», а всі законодавчі повноваження повинні повернутись до національних парламентів європейських країн.

Із закликом зберегти євро публічно виступив колишній міністр закордонних справ Німеччини, ліберал Ганс-Дітріх Геншер. «Європа перебуває на роздоріжжі», - написав він у тижневику Focus. На його думку, ті в Німеччині, хто відкрито або приховано прагнуть поховати євровалюту, ставлять на карту всю ідею об'єднаної Європи. На думку Геншера, альтернативи Європі немає.

Звичайно, що для того, щоб потратити в бундестаг, «Альтернативі для Німеччини» необхідно набрати на виборах у вересні ц.р. не менше 5% голосів. Згідно з соціологічним опитуванням, чимало німців могли б проголосувати за нову партію, зауважує dra. Однак як вказує агенція, об'єднання противників євро має мало шансів на успішне для них завершення виборчої кампанії.

До числа зовнішніх чинників належать не тільки реальні показники та взаємини, але й прогнози та ситуація на ринку праці. Єврокомісія у травні ц.р. оприлюднила черговий прогноз, за яким єврозона за підсумками 2013 року може ще глибше зануритися у рецесію. Тільки з наступного року її економіка знову почне зростати, хоча на рівень безробіття це не вплине [21].

Єврокомісія дійсно продовжує погіршувати прогнози щодо економічного зростання єврозони. Так, за прогнозами, 2013 року Єврокомісія очікує скорочення ВВП у 17 країнах Єврозони на 0,4%. Тільки у другій половині року економіка Єврозони поступово почне зростати, а у 2014 році ВВП зросте на 1,2%. Про це заявив у Брюсселі єврокомісар з валютних питань О. Рен. Перш за все, негативні прогнози базуються на даних очікуваного послаблення економіки у Франції, Іспанії та Італії. За даними єврокомісара, французька економіка цього року зменшиться на 0,1%, тоді як Іспанія та Італія повинні подужати мінус у понад 1%. Раніше, у лютому, Єврокомісія висловлювалась дещо стриманіше й очікувала зниження економічного зростання у Єврозоні на 0,3%. Утім, на сьогодні прогнози стали більш скептичними і щодо Німеччини: прогноз економічного зростання знизився на одну десяту пункта та опустився до позначки у 0,4%.

Про слабкість європейської економіки та необхідність додаткових заходів щодо стимулювання її відновлення заявив і Глава

Європейського центрального банку М. Драгі. Проте за його твердженням «політика ЄЦБ залишатиметься стимулюючою стільки, скільки це буде необхідно». Як відомо, за підсумками зустрічі Ради керівників ЄЦБ було ухвалено рішення знизити ключову процентну ставку до рекордно низької позначки 0,5%. Утім, за прогнозами експертів, ціновій стабільності в євросоні таке зниження ставки не загрожує, адже всупереч багатьом прогнозам, інфляція тут не зростає, а уповільнюється, причому останніми місяцями дедалі швидше.

Повільне економічне зростання при високому рівні безробіття прогнозується на наступний рік. Європейська комісія стверджує, що з одного боку, економіка знову почне зростати, і ВВП євросоні зросте на 1,2%. З іншого боку, безробіття утримуватиметься на рівні близько 12%.

Бюджетний дефіцит у Євросоні наступного року утримуватиметься нижче критичної 3% позначки. Однак, як повідомив єврокомісар Рен, дев'ять з 17 країн євросоні таки вийдуть за ці межі, зокрема Франція та Іспанія. Водночас, за прогнозами Брюсселя, як Франція, так і Іспанія у 2015 році вже повернуться на рівень, менший за три відсотки.

За таких умов саме стабільність Німеччини та її зростаючий вплив на ситуацію на сьогодні є чи не єдиною гарантією можливості подолання європейської кризи. Адже до зони ризику потрапила не лише Італія, а навіть Франція. Успіх подолання кризи значною мірою залежить від Німеччини, як країни з найбільш сильною та стабільною економікою ЄС. У площині подальших заходів впливу постає питання значного посилення управління фінансами та контролю за бюджетною дисципліною. Німеччина та Франція виступають за інституціоналізацію цієї сфери, зокрема через створення т. зв. економічного уряду ЄС, який би контролювався урядами держав-членів. Основними кроками на цьому напрямі стали: посилення контролю за національними бюджетами; часткове списання боргів Греції (у розмірі 50% її заборгованості); рекапіталізацію провідних європейських банків; збільшення розміру Європейського стабілізаційного фонду у вигляді гарантій країн євросоні майже вдвічі, до 1 трлн євро.

Прийняті заходи сприяють приборканню фінансово-економічної кризи, а то й подоланню її наслідків. На карту поставлено не

лише спасіння спільної європейської валюти, але й самого об'єднання спільноти. Слід з'ясувати хто надає кошти задля порятунку євро, а хто і в якому розмірі їх отримує? Згідно з оглядом Німецької хвилі (DW), проведеним у травні 2013 року [22], кредити від європейських фондів порятунку євро одержать або вже одержують 5 країн-членів валютного співтовариства. Фінансується ця допомога 12 країнами єврозони. Також на порятунок від дефолту охоплених кризою країн спрямовуються кредити Міжнародного валютного фонду (МВФ). А на додачу до цих коштів платоспроможні країни напряму виділяють кредити тим членам єврозони, котрі потребують допомоги для порятунку своїх банків і забезпечення державних видатків.

Так, порятунок Греції коштуватиме Євросоюзу майже 350 мільярдів євро. Європейський Союз, окремі країни-члени ЄС та МВФ загалом пообіцяли надати Греції 240 млрд євро. Ця найбільша за обсягом фінансова допомога здійснюється ще Європейським фондом фінансової стабільності (ЄФФС) – тимчасовим попередником ЄСМ. За даними Єврокомісії, ЄФФС уже надав Греції 116 млрд євро допомоги, залишилося виплатити ще 28 млрд. Від окремих країн-членів ЄС Греція отримала двосторонні кредити на загальну суму 53 мільярди євро. МВФ встиг надати країні близько 20 млрд євро. Від приватних кредиторів Греція за допомогою державних облігацій отримала 107 млрд євро. Тобто загалом на порятунок Греції піде майже 350 млрд євро. Діючі програми допомоги Греції профінансовано до 2014 року. Проте «прийнятного» для існування країни обсягу державного боргу Афіни досягнуть лише у 2020 році.

Допомога проблемним банкам Ірландії становить 85 млрд євро. Ірландія отримуватиме фінансову допомогу лише до кінця 2013 року. Пізніше країна буде змушена самостійно брати кредити на фінансових ринках. Із 85 млрд євро, необхідних для оздоровлення банківського сектору «кельтського тигра», країна самостійно залучила 17,5 млрд євро за рахунок державної власності та пенсійного фонду. Решту 67,5 млрд євро походять із загальних коштів усіх країн ЄС, ЄФФС, МВФ та кредиту, наданого Великобританією. Ірландія використала не всі обіцяні їй кошти. Зокрема ЄФФС готовий надати країні ще майже 5 млрд євро.

Португалія отримує найменший кредит з розрахунку на душу населення. Згідно з аналізом Німецької хвилі, та розрахунком на душу населення Португалія потребувала найменшої допомоги міжнародного співтовариства. Із наданих 78 млрд євро на кожного португальця припадало близько 7 тис. євро. Для порівняння: у Греції цей показник становить близько 30 тис. євро на душу населення. Програма кредитування Португалії триватиме до кінця 2014 року. Країна вже залучила близько 60 млрд євро від загального обсягу фінансової допомоги. Кошти, необхідні для її порятунку, виділили ЄФФС, ЄС і МВФ – кожна зі сторін надала по 26 мільярдів євро.

Іспанія отримала солідні гроші для банків. Для рекапіталізації своїх банків, котрі постраждали від кризи на ринку нерухомості, Іспанія просила в ЄС до 100 млрд євро, які було виділено іспанським банкам напряму. Саме через це Іспанія не повинна звітувати перед єврозоною та ЄСМ про втілення таких жорстких заходів економії як вищезгадані Ірландія, Португалія та Греція, а тепер і Кіпр. Із доступних 100 млрд євро допомоги, Іспанія встигла залучити 41 млрд. Якщо ж іспанські банки не зможуть виплатити назад ці гроші, відповідальність перед рештою 16 членами єврозони нестиме держава.

Кіпр отримає 9 млрд євро від європейського фонду порятунку. Перші три з дев'яти обіцяних млрд євро фонд «Європейський стабілізаційний механізм» (ЄСМ) планує перерахувати Нікосії ще протягом травня. ЄСМ – це постійний фонд порятунку єврозони, який володіє найбільшими обсягами фінансової допомоги кризовим країнам. Ще один мільярд євро Кіпр отримає від МВФ – фонду зі штаб-квартирою у Вашингтоні, до якого разом з іншими країнами гроші сплачують також і члени Європейського Союзу. Окрім того, від 6 до 10 млрд євро Кіпр отримає внаслідок вилучення частини коштів вкладників, які мають рахунки на суму понад 100 тис. євро в проблемних банках країни. Росія зі свого боку знижує для Кіпру відсоткову ставку на вже чинний кредит. Загалом середземноморська країна потребує фінансової допомоги в сумі 23 млрд євро. Програма порятунку ЄСМ для Кіпру розрахована щонайменше на три роки.

Слід зазначити, що за час фінансової кризи кредити отримали також Угорщина, Румунія та Латвія. Ці країни не є членами Єврозони, тому допомогу їм надавали безпосередньо ЄС чи МВФ. Угорщина вже встигла повернути отриманий нею кредит у сумі 14 мільярдів євро. Латвія почне повертати 4,5 млрд євро у 2014 році. Румунія ж розпочне виплату 19 млрд євро кредитних коштів із 2015 року.

Фонди порятунку ще не порожні, а країни, які отримують допомогу з європейських фондів порятунку, самі більше не сплачують до них. Це означає, що чим більше країн потребуватиме допомоги, тим вищими будуть внески платоспроможних країн. Варто звернути увагу, що 27% кредиту надає Німеччина. Франція та Італія – 20 та 18% відповідно. Тим часом обидва європейські фонди порятунку вже надали країнам у скрутні позики на суму 205 млрд євро, із них ЄФФС – 155 млрд, а ЄСМ – 50 млрд євро.

Таким чином, розглянувши всі питання зазначеної теми, можна зробити такі висновки. На сучасному етапі Європейський Союз переживає важку політичну та економічну кризу. Водночас, зміцнення Євросоюзу та поглиблення європейської інтеграції залишаються ключовими пріоритетами політики Німеччини, яка продовжує відігравати провідну роль в цьому процесі. В останній період європейська лінія Німеччини свідчить про те, що ця політика стала більш орієнтованою на національні інтереси та більш реалістичною. У ФРН все частіше виникають розлади в її «тандемі» з Францією, який все ще залишається «мотором інтеграції», проте спостерігається відчутний зсув балансу впливу на користь Німеччини. Фактично зникла німецька підтримка менших держав-членів ЄС. Зміцненню ролі Європейської Комісії та Європейського Парламенту ФРН все частіше протиставляє посилення міждержавного компоненту співробітництва. Берлін послідовно намагається зменшити власну роль головного «платника» до бюджету Євросоюзу, зберігаючи водночас вирішальний контроль над фінансовою системою ЄС із тенденцією його посилення. Це яскраво демонструє поведінка ФРН у процесі подолання кризи від Греції до Кіпру та фінансово-економічної кризи Єврозони. У цьому перебігу подій Берлін хоч і бере на себе переважне фінансове навантаження, але і має реально вирішальний вплив на процес прийняття рішень.

Водночас важливо враховувати, що все що робить сьогодні Німеччина для зміцнення Європейського Союзу, зокрема його ядра, а це – країни, що входять до зони євро, об'єктивно лягає у площину стратегічного сходження об'єднаної Європи, підвищення її ролі в світі. Показово, що А. Меркель у виступі в Давосі закликала країни ЄС, які не є членами євросони, брати активну участь у дискусіях на рівних із країнами, що вже послуговуються спільною європейською валютою. Такий підхід знімає підозри щодо прагнення Берліна домінувати в Євросоюзі чи мати в ньому зверхність.

Слід підкреслити, що ЄС, незважаючи на нинішній кризовий період, має всі підстави стати світовим лідером у демократії, технологічній та фінансовій сферах. Адже На сьогодні на Євросоюз припадає 50% світових соціальних видатків, у ЄС виробляється 25% світового ВВП [23]. Із такими перевагами можна багато чого досягти, якщо не закриватися від зовнішнього світу, а бути відкритим для інновацій і послуговуватися передовим антикризовим менеджментом. Саме ФРН нині має економічні підвалини, політичну волю та наполягає на проведенні належних спільних заходів щодо виходу Євросоюзу з кризи та досягнення ним більш впливового становища на континенті та світі загалом.

Звичайно, що Україна має все це враховувати при реалізації свого євроінтеграційного стратегічного курсу. Адже об'єднана ФРН, будучи найбільш активним адвокатом двох останніх розширень, сьогодні виступає за призупинення процесу розширення на певний термін з метою консолідації та поглиблення інтеграції всередині ЄС. Державам-сусідам ЄС в якості форми співробітництва пропонується лише європейська політика сусідства, зокрема ініціатива для східних сусідів – «Східне партнерство».

Україна повинна все більше наближатися до критеріїв, а також політичних та соціально-економічних якостей об'єднаної Європи. Важливим етапом на цьому шляху є підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Міністр закордонних справ Німеччини Г. Вестервелле у розмові з главою МЗС України Л. Кожарою у квітні 2013 року однозначно заявив, що підтримує політичні та соціальні зміни в нашій країні, а рішення Президента України В. Януковича щодо помилування колишніх членів українського уряду Ю. Луценка та Г. Філіпчука, за його словами, оцінюється Німеч-

чиною як важливий крок на шляху до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Також глава зовнішньополітичного відомства Німеччини зазначив, що виступає за продовження взаємодії з Україною в рамках українського співробітництва з ОБСЄ. Німецький політик зазначив про це з огляду як на головування України в цій організації, так і з урахуванням впливу нашої держави як стабілізуючого чинника в регіоні Східної Європи [24]. Набуття політичної асоціації та створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з Євросоюзом на сьогодні для України є оптимальним варіантом. Актуальним для України залишається постійний моніторинг фінансово-економічних процесів всередині ЄС і Німеччині зокрема.

Одночасно Україні слід вжити заходів щодо зміцнення двостороннього політичного діалогу та широкого співробітництва з ФРН, стан якої все ще можна характеризувати незадовільним. Німеччина, як і більшість держав об'єднаної Європи, очікує від України конкретних цілеспрямованих кроків на шляху модернізації держави та економічної інтеграції з ЄС. Маючи в активі підтримку Європи, зокрема ФРН, Україна може сподіватися на більш успішне входження в ЄС.